

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ (НА ПРИКЛАДІ М. МИКОЛАЄВА)

CIVILIAN CONTROL OF THE LOCAL EXECUTIVE AUTHORITIES' ACTIVITY (IN THE CONTEXT OF MYKOLAIV CITY)

У статті висвітлено результати емпіричного соціологічного дослідження з вивчення думки мешканців м. Миколаєва щодо здійснення громадського контролю за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади, проведеного Центром соціологічних досліджень Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Окреслено теоретичну базу дослідження – праці науковців, які вивчали різні аспекти соціального контролю.

Ключові слова: громадський контроль, децентралізація, мешканці міста, місцеві органи влади, соціальний контроль.

В статті изложены результаты эмпирического социологического исследования по изучению мнения жителей г. Николаева относительно общественного контроля за деятельностью местных органов государственной исполнительной власти, про-

веденого Центром социологических исследований Черноморского национального университета имени Петра Могили. Очерчена теоретическая база исследования – работы ученых, которые изучали различные аспекты социального контроля.

Ключевые слова: децентрализация, жители города, местные органы власти, общественный контроль, социальный контроль.

The article presents the results of an empirical sociological study on the opinion of residents of Nikolaev on the public control over the activities of local government bodies conducted by the Center for Sociological Studies of the Black Sea National University named after Petro Mohyla. The theoretical base of the research is outlined – the work of scientists who studied various aspects of social control.
Key words: decentralization, habitants of city, local authorities, public control, social control.

УДК 316.334.4:351.9]:
303.725.3(477.73-21Миколаїв)

Іванова І.Ф.

к. пед. н., доцент кафедри соціології,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Постановка проблеми. В Україні, в умовах реформи системи державного управління (передачі функцій управління від органів центральної влади до органів місцевого самоврядування), яка здійснюється з метою побудови сучасного демократичного громадянського суспільства, зростає роль громадського контролю як «процесу в соціальній системі (суспільстві, групі), що забезпечує її стійкість і можливість управління функціонуванням її елементів (людьми, інститутами тощо)» [7]. І хоча на сьогодні ще не затверджено Закон України «Про громадський контроль» (за наявності його проєктів), існує певна законодавча база щодо його здійснення. Це, перш за все, Конституція України, згідно з якою кожному громадянину гарантується право «знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування <...> з відомостями про себе <...>» (стаття 32); право на участь «в управлінні державними справами (стаття 38); право «направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади» (стаття 40) та ін. [4].

Окремі питання реалізації права громадян України на здійснення громадського контролю в різних його формах відображено в таких Законах України, як: «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про доступ до публічної інформації», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про засади державної регіональної політи-

ки», «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про об'єднання громадян», «Про основи національної безпеки України» та ін.

Актуальність проблеми здійснення громадського контролю за діяльністю владних структур для соціологів була визначена ще в роботах французького соціолога Г. Тарда, який ввів у науковий обіг термін «соціальний контроль» і розглядав його як один із факторів соціалізації особистості. До проблеми соціального контролю в тому чи іншому аспекті зверталися такі знані представники зарубіжної соціології, як: французькі соціологи О. Конт і Е. Дюркгейм; англійський філософ і соціолог Г. Спенсер; американські соціологи Д.-Г. Мід, Р. Парк, П. Сорокін, Т. Парсонс, Р. Мертон; німецький соціолог Н. Луман.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що у вітчизняній соціології і філософії соціальний контроль, включаючи громадський контроль, є об'єктом наукових розвідок Н.Л. Бойко (трансформація соціального контролю в сучасній Україні), Є.І. Головахи (трансформація українського суспільства), О.І. Зубаревої (соціальний контроль як об'єкт соціологічної теорії), К.В. Кондова (концепція соціального контролю Е. Росса), Г.М. Падалки (контроль як форма реалізації влади громадянського суспільства), С.І. Спільника (соціально-філософський аналіз соціального контролю як чинника розвитку суспільства) тощо.

Громадський контроль є предметом емпіричних досліджень соціологічних центрів України, в тому числі Інституту соціології НАН України. Є.І. Головаха наводить дані одного з досліджень цінностей українців, за результатами якого «все, що стосувалося суспільства, наприклад, можливість контролювати владу, можливість брати участь у діяльності громадських організацій, політичних партій і так далі, – все це на останніх місцях» [1].

Згідно з результатами дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у грудні 2017 р. (30 тис. респондентів, по 1200 у кожному регіоні України), лише 20% респондентів вважають, що «зниженню рівня напруги в суспільстві сприятиме ширше залучення людей до громадського контролю за діями влади» [6]. Результати загальноукраїнського соціологічного дослідження життєвих пріоритетів та ціннісних уподобань сучасної української молоді (2017 р., вибіркова сукупність – 200 респондентів віком 14–34 років) показали наступне: «молоді люди вважають, що їм доцільно долучитися, в межах життєдіяльності об'єднаної територіальної громади, насамперед, до розробки і реалізації молодіжних проектів та ініціатив (76,6%), до створення молодіжних ініціативних груп або організацій (76,2%), до громадського контролю (73,3%)» [5, с. 21].

Враховуючи актуальність проблеми громадського контролю за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади, Миколаївським центром соціологічних досліджень Чорноморського національного університету імені Петра Могили було започатковано її вивчення в межах наукового проекту кафедри соціології «Ефективне функціонування та розвиток соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України» (керівник проекту – професор І.А. Мейжис, відповідальний виконавець – доцент Л.В. Калашнікова) на теоретичному та емпіричному рівнях.

Постановка завдання. Мета статті – виклад основного матеріалу емпіричного соціологічного дослідження, проведеного на початку 2018 р., об'єктом якого є доросле населення м. Миколаєва, предметом – думка городян щодо здійснення громадського контролю за діяльністю місцевих органів виконавчої влади.

Завданнями соціологічного дослідження були визначені такі: виявити думку мешканців міста щодо можливості здійснення громадського контролю за діяльністю місцевої влади та їх особистісної готовності брати в цьому участь; виявити думку громадських активістів щодо цих питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадський контроль розглядали

як «один з видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, який здійснюють самі громадяни та їх об'єднання...» [2].

Використовувалися такі методи дослідження: опитування дорослого населення міста (Омнібус), глибинне інтерв'ю громадських активістів м. Миколаєва. Відповідно до вибірки (багатоступеневої; районованої; імовірнісної; квотної; репрезентативної за віком, статтю, місцем проживання респондентів) опитано 400 респондентів.

Аналіз відповідей респондентів за одновимірним розподілом даних на питання: чи є у них можливість контролювати діяльність органів місцевої влади, показав, що більшість опитаних містян (59,9%) вважають, що такої можливості не мають. В аналогічному дослідженні 2015 року цей показник дорівнювався 61,1%.

У дослідженні 2018 р. із загальної кількості респондентів 35,6% обрали варіант відповіді «у деякій мірі» (серед них – 52,8% чоловіків і 47,2% жінок). Лише 4,5% опитаних упевнені, що мають можливість контролю (серед них – 61,1% жінок і 38,9% чоловіків). Такі результати можна пояснити, по-перше, загальним падінням довіри українців до місцевих органів державної виконавчої влади, по-друге, відсутністю підтримки практики проведення громадського контролю з боку владних структур.

Підтвердження останньому твердженню отримали, аналізуючи відповіді громадських активістів на питання: «Чи підтримує Вас місцева влада при здійсненні громадського контролю за її діяльністю та як реагує на оприлюднення його результатів?». Вони були такими: «Місцева влада намагається всіляко вплинути на здійснення громадського контролю та оприлюднення таких його результатів, які б псували репутацію владних органів» (О. С.), «Влада часто намагається спростувати через місцеву пресу результати громадського контролю» (І. Ш.), «Влада часто намагається обмежити доступ активістів до важливої документації» (М. О.).

Відповідно до даних двовимірного розподілу отриманих даних за віком респондентів, серед тих, хто відповів, що не має можливості контролювати діяльність органів місцевої виконавчої влади, більшість становлять респонденти вікових категорій «60 років і старше» (69,3%), «30–49 років» (64,5%); меншість – «50–59 років» (47,9%). Серед оптимістично налаштованих більшість становлять респонденти 50–59 років (8,2%), меншість – 60 років і старше (2,3%) (табл. 1).

Відсутність у респондентів старшого віку віри щодо можливості контролю за діяльністю органів місцевої влади, на погляд дослідника, пов'язана з негативним досвідом життя за радянських ча-

Таблиця 1

Як Ви вважаєте, чи є у Вас можливість контролювати діяльність органів місцевої влади?

% від загального числа опитаних респондентів

	18-29 років	30-49 років	40-49 років	50-59 років	60 і старше	Разом
Так	4,1	3,2	5,6	8,2	2,3	4,5
У деякій мірі	35,6	32,3	40,3	43,8	28,4	35,6
Ні	60,3	64,5	54,2	47,9	69,3	59,9

Таблиця 2

Чи готові Ви контролювати діяльність органів місцевої влади?

% від загального числа опитаних респондентів

	18-29 років	30-49 років	40-49 років	50-59 років	60 і старше	Разом
Так, готовий за будь-яких умов	8,2	19,4	11,1	4,1	14,6	12,0
Так, якщо це стосується моїх інтересів, близьких/родичів	49,3	31,2	33,3	39,7	23,6	34,8
Так, якщо це стосується інтересів громади	11,0	14,0	27,8	24,7	14,6	18,0
Ні, не готовий за жодних умов	31,5	34,4	27,8	31,5	46,1	34,8

сів, у респондентів 30–49 років – з розчаруванням ходом реформ, включаючи реформу системи державного управління (децентралізацію); і саме це є причиною того, що вони не готові контролювати діяльність органів місцевої влади за жодних умов. З числа опитаних вікової категорії «60 років і старше» «так» відповіли 46,1%; вікової категорії «30–49 років» – 34,4% (табл. 2).

В інтерв'ю представниця громадської організації «Громадський контроль» пояснила відсутність в українців віри щодо можливості здійснення контролю за діями влади тим, що реформа державного управління нічого не змінила у співвідношенні влади і народу: «ці реформи є неповноцінними і лише створюють ілюзію доступності влади для громади».

Готові контролювати діяльність органів місцевої влади 64,8% з числа опитаних мешканців міста: 34,8% – за умови, що це стосується їхніх особистісних інтересів чи близьких родичів; 18,0% – якщо це стосується інтересів громади і 12,0% – за будь-яких умов. Слід відзначити, що варіант відповіді «так, якщо це стосується моїх інтересів, близьких родичів» стоїть на першому місці у респондентів більшості вікових категорій: 18–29 років, 40–49 років, 50–59 років. Водночас варіант відповіді «якщо це стосується інтересів громади» займає другу позицію у респондентів 40–49 років, третю – у представників вікової категорії «18–29 років», «50–59 років», «60 і старше» (табл. 2).

Відповідно до розподілу даних за статтю респондентів жінки в більшій мірі, ніж чоловіки, налаштовані здійснювати контроль за діяль-

ністю місцевих органів виконавчої влади в інтересах громади (62,5% проти 37,5%); чоловіки більше за жінок готові здійснювати його за будь-яких умов (64,6% проти 35,4%).

Не готові контролювати діяльність органів місцевої влади за жодних умов 34,8% респондентів, серед яких – 59,7% жінок і 40,3% чоловіків. Якщо порівняти це з даними Омнібусу 2015 р., то кількість тих, хто відповів про свою неготовність до здійснення контролю за діяльністю структур державної влади, зменшилася з 43% до 34,8%. Можливо, це є ознакою того, що, як сказав Є.І. Головаха в інтерв'ю НВ, «в Україні зростає кількість активних громадян. З'явилися громадські об'єднання та громадський контроль на місцях. До 2013 року таким виразним прикладом громадянської самоорганізації була хіба що ситуація у Владіївці, та й то це було стихійне обурення» [3].

Готовність/неготовність мешканців міста до здійснення громадського контролю за діяльністю місцевих органів виконавчої влади, на думку дослідника, може бути пов'язана і з тим, наскільки взагалі городяни цікавляться діяльністю міської державної адміністрації, міського голови. Результати опитування показали, що 47,9% респондентів цікавить діяльність міського голови (38,1% відповіли, що скоріше цікавить, ніж не цікавить; 9,8% – дуже цікавить); 37,3% – не цікавить (21,3% відповіли, що скоріше не цікавить, ніж цікавить; 16% – взагалі не цікавить) і 14,8% важко було відповісти. Серед останніх – 64,4% жінок і 35,6% чоловіків (табл. 3).

Якою мірою Вас цікавить діяльність міського голови?

% від загального числа опитаних респондентів

	Стать		Вік				
	Чоловіча	Жіноча	18–29	30–39	40–49	50–59	60 і ст.
Взагалі не цікавить	51,6%	48,4%	31,3%	21,9%	6,3%	7,8%	32,8%
Скоріше не цікавить, ніж цікавить	44,7%	55,3%	21,2%	29,4%	25,9%	11,8%	11,8%
Важко відповісти	35,6%	64,4%	18,6%	15,3%	16,9%	22,0%	27,1%
Скоріше цікавить, ніж не цікавить	50,7%	49,3%	13,2%	24,3%	18,4%	23,0%	21,1%
Дуже цікавить	49,3%	50,7%	10,3%	20,5%	17,9%	25,6%	25,6%

Найбільша зацікавленість щодо діяльності мера, за результатами двовимірного розподілу отриманих даних, виявлена у респондентів віком 50–60 років і старше (табл. 3). У вікових групах «18–29 років» і «30–39 років» більше половини респондентів (52,5% і 52,3% відповідно) не цікавить діяльність міського голови (табл. 3). Такий результат може бути пов'язаний з тим, що на час проведення опитування в місті був лише в.о. міського голови, а процес поновлення на посаді О.Ф. Сенкевича ввійшов в активну заключну стадію (поновлений на посаді з 03 квітня 2018 р.).

Результати глибинного інтерв'ю дванадцяти громадських активістів м. Миколаєва підтвердили реальне існування громадських об'єднань, члени яких намагаються здійснювати громадський контроль за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади. Узагальнюючи отриману від них інформацію, звернули увагу на таке:

– Серед сфер діяльності місцевої влади, які потребують у першу чергу здійснення громадського контролю, активістами були названі раціональний розподіл бюджетних ресурсів, розподіл землі для учасників АТО та ООС, медицина та освіта, а також ремонт доріг та благоустрій міста.

– Громадський контроль за діяльністю владних структур здійснюється миколаївськими активістами шляхом безпосередньої участі в роботі сесій міської Ради; постійного моніторингу інформації, розміщеної на сайті міської Ради, в новинних сайтах міста, в соціальних мережах.

– Громадські активісти міста сподіваються, що ситуація покращиться, що місцева влада стане більш доступною, результати її діяльності більш публічними, а прояви корупції зведуться нанівець. Також вони сподіваються на допомогу місцевих жителів у здійсненні громадського контролю.

Висновки з проведеного дослідження.

За результатами емпіричного соціологічного дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Проблематика громадського контролю як виду соціального контролю є актуальною у вітчизняній і зарубіжній соціології, потребує подальшого наукового опрацювання.

2. Більшість респондентів не бачать можливості здійснювати громадський контроль за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади, але готові до цього, перш за все, за умови, що це стосується їхніх особистісних інтересів чи близьких родичів.

3. У 2018 році, в порівнянні з 2015 р., зменшилася кількість респондентів, які не готові контролювати діяльність органів місцевої влади за жодних умов.

4. Виявлені відмінності в поглядах респондентів різної статевої та вікової належності на можливість здійснення громадського контролю за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади, а також щодо їхньої особистісної готовності його здійснювати.

5. Громадські активісти, які здійснюють громадський контроль за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади, спіткаються з такими проблемами: отримання необхідної документації в органах державної влади, оприлюднення результатів перевірок у засобах масової інформації, недостатня підтримка населення міста.

У межах наукового проекту кафедри соціології, про який йшла мова на початку статті, планується більш поглиблене вивчення форм здійснення громадського контролю за діяльністю місцевих органів державної виконавчої влади з використанням якісних методів дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головаха Є. Українське суспільство: вектори трансформації. 2016 р. URL: <https://zbruc.eu/node/59471>

2. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т. 4: Галузеве управління; наук.-ред. колегія: М.М. Іжа (співголова), В.Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с. URL: cademy.gov.ua/NMKD/

library_nadu/Encycloped_vydanniy/ee797129-a005-496b-b86a-95045d0132cf.pdf

3. Інтерв'ю Євгена Головахи НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/sotsiolog-rozpoviv-pro-oznaki-doroslshannya-ukrajinskogo-suspilstva-2337177.html>

4. Конституція України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Молодь України – 2017. Результати соціологічного дослідження. Тернопіль: ТОВ «Терно-

граф», 2017. 72 с. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/7/Socdoslidjennya_2017.pdf

6. Настрої та очікування українців: регіональні особливості. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nastroeniya_i_ozhidaniya_ukraincev_regionalnye_osobennosti.html

7. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад. В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін.; за заг. ред. В.І. Воловича. К.: Укр. центр духовної культури, 1998. 736 с.